

*Türkiye Selçukluları Zamanında Konya'nın Devlet Merkezi Oluşu**

Konya's Becoming The Centre Of The State During Turkey Seljukids

Mehmet Ali HACIGÖKMEN **

ÖZET

Bizanslılar zamanında Konya bugünkü Alaeddin tepesine kurulmuş kutsal bir şehirdi. Malazgirt'ten kısa bir süre sonra Kutalmışoğlu Süleyman Toros dağlarını aşarak Orta Anadolu'daki birçok şehir ve kasabaları zaptederek İznik'i kendisine başkent edinmişti. Bu olay 1075-80 yılları arasında gerçekleşmiştir. Konya bu tarihlerde Türkler'in eline geçecektir. 1095 yılında I. Haçlı dalgası başlayınca Haçlı orduları İstanbul'u geçerek Selçukluların ilk başkenti İznik'i zaptettiler. I. Kılıç Arslan Haçlıların önünden geri çekildi. Fakat Haçlılar geçici bir süre Konya'yı aldılar. Türkler İç Anadolu'da kendilerine bir savunma hattı oluşturdular. Akşehir, Uluborlu ve Honaz. I. Kılıç Arslan Malatya'yı merkez edinse de başarılı olamadı. Oğulları Arap, Mesut ve Şehinşah Türkleri Bizans'a karşı korudular. Konya'nın başkent olma süreci Şehinşah ve Sultan Mesut ile başladı. Ancak Konya'nın savunma ile ilgili problemleri Alaeddin Keykubat'a kadar devam etti. Alaeddin Keykubat dönemi ile beraber şehrin etrafına surlarıyla yapıyı ile beraber Konya vazgeçilmez bir başkent olmuştur.

ANAHTAR KELİMELELER

Konya, Başkent, İznik, Selçuklular, Malatya, Kılıç Arslan II., Bizans, Alaeddin Keykubat

ABSTRACT

Konya was a holy city founded on today's Aladdin Hill during the Byzantium time. After a short while from Malazgirt victory Kutalmışoğlu Süleyman chose Iznik as the capital conquering many towns and cities in middle Anatolia passing over Taurus Mountains. This happened in the years between 1075-80. Konya was to be conquered by Turks by these dates. With commencement of the Crusades in 1095, the Crusade armies passed by Istanbul and captured the first capital of Seljukids, Iznik. Kılıç Arslan I receded before the Crusades. But the Crusades captured Konya for a while too. Turks effectuated a defence line in interior Anatolia;

* I. Uluslararası Selçuklu Sempozyumu'nda (27 – 30 Eylül–2010 Kayseri) tebliğ olarak sunulan yayımlanmamış metnin geliştirilmiş hâlidir.

** Yrd. Doç. Dr. Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.

AkŖehir, Uluborlu and Honaz. Kiliç Arslan I could not win however he centralized Malatya. His sons, Arab, Mesut and Sehinsah, protected Turks against Byzantium. The process of Konya's becoming capital initiated with Sehinsah and Sultan Mesut. But Konya's problems related to defence went on till Alaeddin Keykubat. Konya became an indispensable capital with the building of rampart around the city in Alaeddin Keykubat period.

•

KEY WORDS

Ikonium, Niceia, Seljukid, Melitene, Byzantium, Birtho, Colossea/Khones

Türklerde devletin kuruluşu aileye dayanır. Aileler bir araya gelerek boyu oluşturur. Bu aşamada devletin kuruluşunun ilk aşaması gerçekleşmiştir. Bundan sonra boyların bir araya gelip teşkilatlı bir otoritenin kurulabilmesi için daha başka şartların yerine getirilmesi gerekiyordu. Toprak ve teşkilat adı verilen unsurların yerine getirilmesi bunların en başında geliyordu¹. Toprak denilen unsur, Türkler'in konar göçer olması sebebiyle yaylak-kışlaklara ayrılrsa da, bu, beylik ve devlet olmanın en önemli şartı idi². Sultanın da belli maddî ve manevî şartları yerine getirmesi gerekiyordu. Manevî şartlar *kut*, *Küç*, *uluğ* ve *ülüş* denilen özellikler idi³. Maddî unsurların en önemlileri *unvan*, *taç*, *taht*, *otağ*, *hutbe*, *sikke* idi⁴. Otağ zamanla saray olmuştu. Her Sultan devletin idari kararlarının alındığı ve aynı zamanda hanesi de olan en az bir saray yapmalı idi. Sultanlar birden fazla saray yapabiliirdi. Mesela Alâeddin Keykubat'ın Konya, Beyşehir, Kayseride büyük sarayları vardı⁵. Bu sarayların en büyüğü başkentte olurdu. Başkent müstahkem bir yer olmalı idi. Bazen de eski Türk savaş taktiğinin uygulanabileceği yerlerde olabiliyordu. Zamanla şehrin etrafında pazarlar ve panayırlar kurulurdu. Böylece buraya yerleşen Türkler ürettikleri malları satıyorlardı. Türkler başkentlerine Ordu-balıg, Han-balıg⁶ da diyordu. İki kelime arasında hiçbir fark yoktur. Uygurların "balıg" sözü, tam olarak kent anlamına gelmekteydi. Kend ve şehir kelimesi zamanla 'balıg' kelimesinin yerini almıştır. Yani ordu-balıg zamanla kente, başkent'e dönüşmüştür⁷.

Türk devletlerindeki başkent geleneği Selçuklularda da devam etmiştir. Tuğrul Bey 23 Mayıs 1040'da büyük zaferden sonra Nişapur'da tahta oturmuş,

¹ S. Hayri Bolay, *Felsefi Doktrinler ve Terimleri Sözlüğü*, Akçağ Yay., 6.Baskı, Ankara,1996, s. 84; Bedia Akarsu, *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, Savaş Yay. 3. Baskı, Ankara, 1984, s. 40; Bülent Daver, *Siyaset Bilimine Giriş*, Kalite Matbaası, Dördüncü Baskı, Ankara, 1976, s. 166.

² Bahaeddin Ögel, *Türkler'de Devlet Anlayışı*, Ankara, 1982, s. 73; H. N. Orkun, *Eski Türk Yazıtları*, Ankara 1987, s. 62; S. Koca, *Türk Kültürünün Temelleri II*, Trabzon 2000, s. 62.

³ M. Ergin, *Orhun Abideleri*, İstanbul 197, s. 66, 71,81-82; Ögel, *Devlet*, s. 173-229; Koca, *Türk Kültürü*, II, s. 70.

⁴ M.A. Köymen, *Tuğrul Bey ve Zamanı*, Ankara 1974, s. 76; aynı yazar, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi*, (*Alp Arslan ve Zamanı*) , III, Ankara 1992, s. 68-88.

⁵ İbn Bibi, *El- Evâmiri'l- alaiyye fi'l-umuri'l- Alaiyye I*, Tıpkı Basım, (nşr. A. Erzi- N.Lugal) Ankara 1957,s.355-56; (trc. M. Öztürk), I- Kültür Bakanlığı yay. Ankara 1996, s. 362-364,366

⁶ "Balıg" sözü eski Türkçe'de surlarla çevrili bir şehir demektir. (Bkz. B. Ögel, *Türk Kültür Tarihi-ne Giriş*, Ankara 1984, s. 89.

⁷ Pekin yakınındaki Kay-pin-fu'ya taşınmasına kadar Moğolların başkenti olmaya devam etmiştir. Wilhelm Von Rubruk, *Moğolların Büyük Hanına Seyahat 1253-1255*, (Çev: Ergin Ayan), İstanbul 2001, s. 58, dpn. 67.

adına hutbe okutmuş, hatta Gazneli Sultan Mesud'un sarayına yerleşmiştir⁸. Buraya medrese ve camii inşa etti. Ancak o daha sonra Nişapur'u terk edecek Rey'i devletin merkezi haline getirecektir. Tuğrul Beyin 1042/1043 tarihlerinde Reyde bastırıldığı paralar bize kadar gelmiştir⁹. Onun Rey'de Büveyhoğulları hükümdarlarının saraylarını tamir ettirerek yerleştiğini biliyoruz. Rey şehri çok sıcak olduğu için şehre yakın, serin olan yaylak bir yerde bir sarayı daha vardı. Bu sarayın adına da Kâh-ı yaylâkî deniliyordu¹⁰. Devlet topraklarını genişlettikçe başkent Rey (*Daru'l -Emare*) yerine sonra da İsfahan olacaktır.

Kutalmış Oğullarının Anadolu'ya Gelmesi ve İznik'in Merkez Edinilmesi

Selçuklu hanedanının atası Selçuk Beyin torunu, Arslan Yabgu'nun oğlu olan Kutalmış, İslam ülkelerinde Selçuklu hâkimiyetinin yayılmasında ve kurulmasında, Anadolu'ya yapılan akınlarda çok emeği geçmiştir¹¹. Kutalmış, babasının esir edilmesinden sonra hiçbir şey yapmadığını düşündüğü Çağrı ve Tuğrul beye kırgın olduğunu biliyoruz. Kutalmış bütün bunlara rağmen Tuğrul Beye tâbii olmuştur. Ancak bunu kabul etmeyen Arslan Yabgu'ya bağlı Türkmenler Tuğrul Beye tâbii olmayarak Anadolu'ya doğru hareket etmişlerdir. Tuğrul Bey'e tâbii olan Kutalmış'ın yanında da binlerce Türkmen'in olduğunu söyleyebiliriz¹². Bu konu Rahmetli Kafesoğlu ve Turan arasında tartışmaya sebep olmuştur¹³. Kutalmış, Horasan Meliki Alp Arslan ile girdiği taht mücadelesinde hayatını kaybetmiş(1063)¹⁴ geride kalan dört oğlu da tutuklanmıştır. Mansur, Süleyman-şah, Alp İlek (Yülük) ve Devlet(Dolat) adlı kardeşler Malazgirt savaşına kadar kaynaklarda isimlerinin geçmemesi onların devletin

⁸ Köymen, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi*, Ankara 1979, s. 352.

⁹ İbnü'l-Esir, IX, Kahire 1302, s. 175. O. Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk- İslâm Medeniyeti*, Ankara 1965, s. 66.

¹⁰ Köymen, *Tuğrul Bey*, s. 76-77

¹¹ Reşideddin, *Camiüt-tevarih*, II, (Yay. A. Ateş), Ankara 1999, s. 7-9. Ravendi, *Rahatu's-sudur*, (çev. A. Ateş), I, Ankara 1957, s. 87-89; M. A. Köymen, "Süleymanşah", s.62-65; Koca, *Türkiye Selçuklular Tarihi (Malazgirt'ten Miryokefalon'a) (1071-1176)*, II, Çorum 2003, s. 34.

¹² Kafesoğlu ve Turan arasında tartışmalara sebep olmuş, O. Turan, *Selçuklular Tarihi Türk İslam Medeniyeti*, adlı eseri ile *Seçuklular Zamanında Türkiye* adlı eserinde Arslan Yabgu'ya dayanan ailevi bir husumetin var olduğunu bir kısım Türkmenlerin (Yabgulu) Kutalmış tarafını tuttuğunu görüşünü ileri sürerken Kafesoğlu "Hangi Tarihte Kuruldu", adlı makalesinde bunun olamayacağını belirtir. Hatta bunun yanlış okumadan olduğunu yazar. (bkz. A. Ateş, *Yabgulular Meselesi" Belleten*, 115/1965, s. 517-525.

¹³ O.Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İst.1971, s. 45-50; aynı yazar, *Selçuklu Tarihi Türk İslam Medeniyeti*, Ankara, 1965, s. 198-202; İ. Kafesoğlu, "Anadolu Selçuklu Devleti Hangi Tarihte Kuruldu" *Tarih Enstitüsü Dergisi*, İ.Ü. , 10-11/1982, s. 1-27.

¹⁴ İbnü'l-Cevzî, *Miratü'z-Zaman*, (yay. A. Sevim), Ankara 1968, s. 111

merkezi Rey'de tutuklu kaldıklarını gösteriyor¹⁵. Bu kardeşlerin Malazgirt savaşından hemen sonra Güney Doğu Anadolu Urfa Birecik bölgesinde faaliyette bulduklarını görüyoruz (Resim-9-10). Burası Fırat nehri kıyısında bulunan savunmaya müsait bir yerdir¹⁶. Kardeşler buraya nasıl gelmişlerdir? Bu konu ile ilgili kaynaklar çok farklı görüşler ileri sürerler¹⁷. Her ne olursa olsun, Kutalmış oğulları Malazgirt savaşından sonra Urfa Birecik bölgesine gelmişlerdir¹⁸. Bunu şöyle yorumlamak gerekir: *Malazgirt savaşı sonunda Sultan Alparslan Türk fetih anlayışı ve zaferin bir sonucu olarak diğer Türk beylerine verdiği görevler gibi Kutalmış oğullarına da görev vermiştir*¹⁹. Ancak kardeşlerin geldikleri bölgede başarılı olunması zor idi. Sanki buraya, bu zor bölgeye, başarısız olunması için gönderilmişlerdi. Kutalmış Oğullarından Alp İlek, Devlet, Sultan Alp Arslan tarafından Filistin ve Mısır'ın fethi için görevlendirilmiş olan Atsız ile girdikleri mücadeleyi kaybederek esir düşecektir²⁰. Kutalmış Oğullarının bu bölgeye çok büyük bir Türkmen grubuyla geldikleri, etrafında başkaca Türkmenlerin toplandığı anlaşılıyor. Kendi devletlerini kurmak ve hâkimiyet alanlarını genişletmek için Kuzey Suriye'de mümkün olmadığını, burada tamamen yok olacağını çok iyi kavrayan Süleyman-şah ve Mansur kardeşler, çok isabetli bir kararla arkalarında toplanmış olan Türkmen kütleleriyle bölgeden ayrılarak birlikte Anadolu'ya yöneldiler (resim-11). Turan, Süleyman şahın 50.000 çadır halkı ile göçmüş olabileceğini yazar²¹. Kendilerine daha güvenli hâkimiyet sahası aradılar. Anadolu'yu boydan boya geçen Kutalmış oğulları Konya'yı ve yörenin en

¹⁵ Koca, *Türkiye Selçukluları*, s. 34.

¹⁶ Birecik, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Orta Fırat Bölümünde, Şanlıurfa iline bağlı Fırat Nehri kıyısında bir ilçedir. Birecik ilçesi doğudan Arat ve Babadağları, güneydoğudan Suruç sınırında Beko Dağı ve kuzeybatıdan da Kalazan Dağı ile çevrilidir. Fırat Nehri üzerindeki konumu, yerleşmenin tarih boyunca önemli bir merkez olmasına neden olmuş, özellikle Anadolu ve Mezopotamya arasındaki ticarete bir bağlantı noktası olma özelliğini, 19.yüzyılda yakın çevreden demiryolunun geçmesi ve Ortadoğu'nun siyasal yapısındaki değişimlere değin korumuştur. Yörede hem kara hem de nehir ticareti önem kazanmıştır. Fırat Nehri hem nehir taşımacılığına, hem de açtığı dar vadi ile kara ulaşımına olanak sağlamıştır. Fırat Nehri'nin özellikle Birecik ile Basra Köprüsü'nün arasındaki bölümünde nehir taşımacılığı yapılmıştır. 1956 yılında Fırat üzerinde Birecik Köprüsü'nün yapılmasıyla yeniden ticaret ve tarımsal etkinlik gelişme göstermiştir. (Bkz. M. Streck, "Birecik" *İA*, II, İstanbul 1972, s. 629-632

¹⁷ Bkz. Kafesoğlu, "Hangi Tarihte Kuruldu", s. 1-27.

¹⁸ Birecik üs olarak kullanılmış, Burası, Diyarbakır- Urfa arasında bir bölge idi. Reşideddin , *a.g.e.*, s. 28; Aksarayî, *Müsameretü'l-Ahbar*, (yay. O. Turan), Ank. 1944, s. 16; Aksarayî, *Müsameretü'l-Ahbar* (trc. M. Öztürk) Ank 2000, s. 11; Turan, *Türkiye*, s. 46; Turan, *Türk İslam Med.*, s. 285; Koca, *Türkiye Selçukluları*, s. 37.

¹⁹ Koca, *Türkiye Selçukluları*, s. 36

²⁰ Turan, *Türkiye*, s. 48; A. Sevim, *Suriye Selçukluları*, s. 46.; Köymen, "Süleymanşah", s. 74.

²¹ Turan, Ertugrul Gazi'nin cedit Süleyman şah'ın, Selçuklu Süleyman şah ile karıştığı veya birleştiği, bunun için Ertugrul Gazi'nin cedit Süleyman şah hakkında verilen rivayetlerin tamamıyla Kutalmışoğlu Süleymanşah'ı gösterebileceğini belirtir. Turan, *Türkiye*, s. 82.

önemli kalesi Gevâle'yi ele geçirirler²². İznik'e kadar ulaşırlar. İznik kalesini de ele geçirilir²³. İznik'in ele geçirilişini kaynaklar 1075 ile 1080 yılları arasında farklı tarihler verirler²⁴. Her ne olursa olsun artık Türkler Bizans'ın dibine kadar ilerlemiş, Sakarya vadisinde nüfus yoğunluğunu sağlamış, bölgesinin en müstahkem kalesi İznik'i başkent yapmışlardır.

A. İznik'in Başkent Olma Sebepleri

1. İznik'in Coğrafi ve Müstahkem Yapısı

İznik Roma ve Bizans dönemlerinde önemli bir dinî merkezdir. Hatta Hristiyanların arasında çıkan sorunları çözmek üzere 325 yılında Birinci Konsil ve 787 yılında Yedinci Hristiyanlık Konsili İznik de toplanmıştır²⁵. IV. Haçlı seferinden sonra İznik İmparatorluğu burada kurulacaktır²⁶. İznik'in en önemli özelliği müstahkem yapısıdır. İşte Süleymanşah'ın İznik merkez edinmesinin en önemli sebeplerinden birisi de budur. Şehir aynı adla anılan gölün doğu kıyısında kurulmuştur (Resim-1-2-3)²⁷. İznik şehrinin doğu, kuzey, güney tarafı surlarla çevrili idi. Batı kısmını çevreleyen göl tabii bir koruma teşkil etmekteydi. Kuşatma sırasında dışarıyla irtibat özellikle yiyecek ve içecek ihtiyacı hep göl tarafından kayıklarla sağlanmaktaydı. Surlarının uzunluğu 6 km'yi buluyordu. Güvenliği sağlayan 240 tane nöbetçi kulesi vardı²⁸. Yani şehrin içi büyük bir orduyu barındıracak kadar genişti. Türkmenler burada hayvanlarını otlatma

²² Anonim Selçuk-nâme, *Anadolu Selçukluları Devleti Tarihi*, III, (yay. ve çev. F.N. Uzluk) Ankara 1952, s. 23.

²³ *Azîmî tarihi*, s. 21; Turan, *Türkiye*, 54.

²⁴ Kafesoğlu, "Hangi Tarihte Kuruldu", s. 5-6. Bu farklı tarihler Selçuklu devletinin kuruluşuna da yansımıştır. Rahmetli Köymen devleti üç defa kurar (1073, 1077, 1092) (bkz. Köymen, *Selçuklu Devri Türk Tarihi*, Ankara 1963, s. 104-110; aynı yazar, "Süleymanşah ve Anadolu Selçuklu Devletinin Kuruluşu, *Belleten*, LVII/ 1993, s. 72-79) Yınanç 1077'de kurulduğunu yazar (bkz. M.H. Yınanç, *Türkiye Selçuklu Tarihi, Sel. Dev. Anadolu'nun fethi*, İst.1944, 105-107); Togan ise 1080 tarihini gösterir (bkz. Z.V. Togan, *Umumi Türk Tarihine Giriş*, İstanbul 1946, s. 186); Fransız orientalist J. Laurant ise 1081 tarihini gösterir (J. Laurent, *Byzance et les Turs seldjouides dans L'Asie occidentale jusquen*, Paris 1913, s.8); Son olarak da Turan 1075 tarihini gösterir. (bkz. Turan, *Türkiye*, s. 45-50).

²⁵ Annemarie Schimmel, *Dinler Tarihine Giriş*, Ankara 1955, AÜİFY, s. 226.; Francis Dvornik, *Konsiller Tarihi, İznik'ten II. Vatikan'a* (çev. Mehmet Aydın), Ankara 1990, s. 3; Alparslan Yaldız *Konsillerin Hıristiyanlık Tarihindeki Yeri ve İznik Konsili*, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*, Cilt: 12, Sayı:2, 2003, s. 257-296.

²⁶ R. Anhegger, "İznik" *İA.*, V/2, Eskişehir 1988, s.1257

²⁷ İznik, (Küçük) Asya'nın büyük göllerinden olan İznik gölü'nün bulunduğu büyük vadiye hâkim ve Sakarya havzasını Marmara denizi havzasından ayıran boğazın savunucusu konumundadır. Charles Texier, *Küçük Asya, Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi*, (Çev. Ali Suat), I, Ankara 2002, s.50).

²⁸ Steven, Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, (çev. F. Işıltan) Ankara 1987, s. 136

konusunda hiç sıkıntı çekmeyecektir. Çünkü İznik ve çevresi Türklerin hayvanlarını otлата bileceği bir yerdir.

3. Süleymanşah'ın Siyasi Manevrası

İznik'in Süleymanşah tarafından başkent yapılmasının diğer bir sebebi ise, onun siyasi manevrasıdır. Yukarıda da anlatıldığı gibi Kutalmış Oğullarının Anadolu'ya gelmeleri ve Urfa, Birecik bölgesine yerleşmelerinden kısa bir süre sonra iki kardeşini kaybetmeleri, başarılı olamayacaklarını göstermiştir. Süleymanşah siyasi bir manevra ile hem bu bölgeden hem de merkezi güçlerden uzaklaşmıştır. Bir nevi güç toplamıştır. Hakikaten de Süleymanşah gücünü tazededikten sonra tekrar doğu seferine çıkacaktır²⁹.

4. Bizans'ın Siyasi Kriz İçinde Bulunması

İznik'in merkez olmasının diğer bir sebebi de Bizans'ın siyasi kriz içinde bulunmasıdır. Bizans'ın bu dönemdeki durumu Süleymanşah'ın işine yaramıştır. Malazgirt yenilgisinden sonra Bizansta siyasi iktidar bozulmuştu. Yeni Bizans idaresi, birbirini takip eden suikastler, isyanlar ve ihtilâller ile uğraşıyordu³⁰. Kutalmış oğlu Süleymanşah'ın bölgede başarılı olması için hiçbir neden yoktu. Onun maiyeti, etrafındaki Türk boylarının çokluğu başarıyı getirecektir.

Süleymanşah'ı, maiyetindeki binlerce Türkmenle Toros Dağlarından, Konya'dan hareketle İznik'e kadar hiçbir kuvvet durdurmamıştır. Bu da Kutalmış Oğullarının, Osman oğullarının da ilk merkezi olan Bilecik, Yenikent, İnegöl ve İznik'e kadar ilerlemesini sağlamıştır. Osmanlıların kazandığı zaferi Süleymanşah ve oğlu Kılıç Arslan kazanacakken, Haçlı seferleri buna engel olmuştur. Türklerin bölgedeki siyasî faaliyetleri hakkında detaylı bilgiye sahip değiliz. Ancak şunu söylememiz mümkün, büyük Türkmen kitlesi ile bölgenin etnik yapısını değiştirdikleri, çok güçlü bir orduya sahip olmalarıyla bellidir. Bu güç ile Bizans'ın iç işlerine karışacaklardır³¹. Tarihin akışı Türklerin lehine uzun süre akacaktır. Ancak Süleymanşah'ın doğu seferi, burada başarısız olması, oğlu Kılıç Arslan'ın Çaka Beye karşı siyasi hatası³² bu akışı yavaşlatacaktır. Hatta

²⁹ İbnü'l Cevzi, *Mir'atü'z-Zaman*, s. 244; Aksarayı, *Müsameretü'l-Ahbar*, s. 19. *Urfalı Mateos'un Vekayinamesi ve Papas Grigor'un Zeyli*, Ankara 1987, s. 161; İbnü'l Esir, *El Kamil Fi'l-Tarih*, (Çev. A. Özyayın), İstanbul 1987, C. X, s. 128; Köymen, "Süleymanşah", s. 75-76; İ. Kafesoğlu, *Selçuklu Tarihi*, İstanbul 1972, s. 62.

³⁰ V. Gordlevski, *Anadolu Selçuklu Tarihi*, (trc. A. Yaran) Ankara 1988, s. 38-41; F. Dirimtekin, "Selçukların Anadolu'da Yerleşmelerini ve gelişmelerini sağlayan ikinci zafer" *Malazgirt Armağanı*, Ankara 1972, s. 231-298.

³¹ Işın Demirkent, *Sultan I. Kılıç Arslan*, Ankara 1996, s. 9-10.

³² A.N. Kurat, *Çaka Bey*, İzmir 1946, s. 26; Anna Kommena, *Alexiad*, (*Malazgird Sonrası*), Çev. B. Umar, İstanbul 1996, s. 234, 248.

tersine döndürecektir. Süleymanşah kısa bir süre sonra tekrar Suriye üzerine sefer yapacak, ancak burada başarısız olup, ölecektir (1086)³³. Tabii oğlu Kılıç Arslan'da esir edilecektir. Yani devlet Kılıç Arslan'ın dönüşüne kadar devlet başsız kalacaktır. Rahmetli Köymen, İznik'te kurulan devletin bu arada yıkıldığını, bu dönemin oğlu Kılıç Arslan'ın 1092 yılın dönüşüne kadar devam ettiğini yazar³⁴. Rahmetli Turan ise naib-i saltanat unvanıyla Ebu'l-Kasım ve kardeşi Ebu'l-Gazî aracılığıyla devletin idare edildiğini ifade eder³⁵. Ebu'l-Kasım'ın başsız kalan Türk boylarını bir arada tuttuğunu merkezi idareye karşı direndiğini ve Sultan Melikşah ile görüşmek üzere gittiği yolda öldürüldüğünü biliyoruz³⁶. Kılıç Arslan'ın dönüşü hakkında bir bilgiye sahip değiliz. Ancak şu bir gerçek ki, Batı Anadolu'da Büyük Selçukluları rahatsız edecek bir nüfusun varlığı inkâr artık edilemez³⁷. Bu nüfus Kutalmış Oğullarına bağlı bir güç olarak görülüyor. I. Kılıç Arslan İznik'e 1092 yılında geldiğinde kendisine bağlı bir güç buldu.

B. Selçuklu Türklerinin İlk Başkenti İznik'in Elden Çıkışı

Kutalmış Oğullarının ilk başkenti, Haçlı kuvvetlerine kolay teslim edilmiştir. Haçlı liderleri, kendi aralarında iş bölümü ve paylaşımı yaparak İznik şehrini ve kalesini üç taraftan kuşattılar (1097). İznik'teki Selçuklu kuvveti surlardan çıkış hareketi yaparak haçlı ordularını püskürtmeye çalıştı. Fakat büyük haçlı ordularına karşı pek başarılı olunamadı. Tekrar surların gerisine çekilmek zorunda kaldı³⁸. Türklerin yiyecek ve içecek bakımından herhangi bir sıkıntıları yoktu. Zira şehrin Batı tarafını kullanarak, dışarıdan yiyecek ve içecek ihtiyaçlarını karşılıyorlardı. Ancak Bizans İmparatorunun Gemlik (Kios) körfezinde hazırladığı donanma İznik gölüne getirerek Selçukluların ikmal yolunu kestirdi³⁹. Her şeyin sona ermiş gibi görüldüğü anda Malatya üzerinde seferde olan Kılıç Arslan ve kuvvetleri İznik önlerine gelmişti. Şehrin güney cephesinden saldırıya geçti. Ancak Haçlı kuvvetleri düşündüğünden daha güçlüydü. Daha önceki Haçlı öncülerinin yenilgisi Kılıç Arslan'ı yanıltmıştı. Haçlılar hem sayı bakımından çok, hem de en iyi silahlarla donatılmıştı. Kılıç Arslan mecburen ordusuna geri çekilme emri verdi⁴⁰. Kutalmış Oğullarının ilk başkenti İznik Bi-

³³ Köymen, "Süleymanşah", s. 79

³⁴ Köymen, *Selçuklu Devri*, s. 102-104; aynı yazar, "Süleymanşah", s. 72-79

³⁵ Turan, *Türkiye*, s. 53-61.

³⁶ Anna Kommena, , s.196-207; Turan, *Türkiye*, s. 86-87

³⁷ Anna Kommena, s. 326;

³⁸ Işın Demirkent, "Haçlı seferleri ve Türkler" *Türkler*, VI, Ankara 2002, s. 653-54; Koca, *Türkiye Selçukluları*, s. 77.

³⁹ Anna Kommena, s. 326.

⁴⁰ Anna Kommena, s. 326.

zans imparatoru aracılığıyla şehri haçlılara teslim edildi. Şehirdeki Türklerin hazinesinin bir kısmı Bizans İmparatoru Haçlı liderleri arasında paylaştırıldı⁴¹. Bizans İmparatoru Selçuklu esirlerine çok iyi muamele yaptı. Onları fidye karşılığı serbest bıraktı. Kılıç Arslan'ın eşi ve çocukları fidye almaksızın serbest bırakıldı⁴².

C. Selçuklu Türklerinin İç Anadolu'ya Çekilişi ve Konya'nın Başkent Olma Süreci

Yeni kurulan taze Selçuklu devleti başkentini böylece kaybetti. Bölgenin etnik yapısını değiştiren Türkler yerleştikleri yerlerden çekilmek zorunda kaldılar. Bizans İmparatoru Türkmen kütelleri sürüp yerinden atmak için Haçlı kuvvetlerini kullandı. Türkler yaylak ve kışlaklarını terk ettiler. İç Anadolu'ya büyük göç dalgaları oluştu. Bu Türkmen kitlelerinin başı Kılıç Arslan hâlâ başlarında bulunduğu için dağılmadılar. Aynı zamanda Gümüştekin Danişmend Ahmet Gazi, Kılıç Arslan'ın kardeşi Kulan Arslan'ın⁴³ oğlu olduğu söylenen Kayseri Emiri Hasan Bey hem Haçlılarla mücadele ettiler hem de Türkmenlerin koruyuculuğunu üstlendiler⁴⁴. Eğer bu bilgi doğru ise Hasan Bey'in Selçuklu Türkmenlerinin koruyuculuğunu üstlenmesinden daha normal bir şey olamaz. Hatta Kılıç Arslan öldükten sonra taht mücadelesine katıldığını söylememiz de böylece mümkün olabilir. Hatta Kılıç Arslan'ın büyük oğlu Şehinşah esareten döndükten sonra yaptığı ilk iş olarak Hasan Bey'i öldürmesinin⁴⁵ sebebinin de bu durum açıklayabilir.

Kılıç Arslan'ın artık İznik gibi kendisine müstahkem bir başkent bulabilecek zamanı yoktu. Zaten Anadolu'nun önemli merkezleri Sivas ve Malatya Danişmendliler'in elindeydi. Önce Eskişehir'de Haçlıları karşıladı⁴⁶. Ancak Haçlıların çokluğu Türklerin başarı kazanmasına imkan vermiyordu. Kılıç Arslan, Danişmend Gazi ile birlikte Haçlılar'ın Anadolu'dan geçişine engel

⁴¹ Anna Komnena, s. 326; Runciman, I, s. 139.

⁴² Anna Komnena, s. 328.

⁴³ Kulan, İki üç yaşında dişi tay, kısarak, demektir. (Türk Dil Kurumu, *Derleme Sözlüğü*, VIII, Ankara 1975) Nitekim Kılıç Arslan'ın oğlu Melikşah ile diğer oğlu Danişmendli Emir Gazinin damadı Mesut taht mücadelesinde, Mesut'un yanında Hasan Beyin oğlu olduğu söylenen Gâzi unvanıyla anılan genç intikam çılgınlıkları atarak babasının öcünü almak istedi, Ancak Şehinşah daha atik davranıp Gâzi'nin elinden mızrağı aldı ve ona : *Kadınların da artık bana karşı kullanmak üzere mızrak taşıdığından haberim yoktu* diyerek , ihtimal Kulan Arslan adına tezyifen söylemiş olabilir. Anna Komnena, s. 499.

⁴⁴ İbn Kalanisi, *Zeyl Tarih-i Dimaşk*, (yay. Amedroz) Leiden 1908, s.158; Turan, *Türkiye*, s.153. Hasan Bey Kılıç Arslan Kardeşi Kulan Arslan'ın oğlu, Selçuk Oğullarından olduğunu yazar.

⁴⁵ Ebu'l-Ferec, *Ebu'l-Ferec Tarihi*, II, (çvr. Ö. Rıza Doğrul) Ankara 1950, s.349.

⁴⁶ Turan, *Türkiye*, s. 101; Runciman, I, 142.

olamadı⁴⁷. Ancak Haçlılara büyük darbe vurdular⁴⁸. Haçlılar Anadolu'yu geçtikten sonra büyük ölçüde amaçlarına ulaştılar. Urfa, Antakya ve Kudüs'te Haçlı krallıkları kuruldu⁴⁹. Bu Haçlı dalgasının ardından küçük bir grup Haçlı dalgası Anadolu'ya gelmişse de Kılıç Arslan ve Danişmend Gazi tarafından imha edildiler⁵⁰. Kılıç Arslan Haçlıların Anadolu'yu terk etmesinden sonra Konya'yı merkez edindiğine dair bir bilgiye sahip değiliz. Eskişehir ve Akşehir'de savunma hattı kurduğunu biliyoruz. Kendisine merkez olabilecek müstahkem şehirlerin Danişmentli topraklarında olduğu için tereddüt yaşadığı daha öne kuşattığı Malatya'yı gözüne kestirdiğini söylememiz daha uygun olur (Resim-11).

D. I. Kılıç Arslan'ın Son Döneminde Malatya'nın Merkez olması (1105)

Doğu Anadolu'nun en önemli garnizonlarından birisi Malatya'dır (Resim 7-8)⁵¹. Derme denilen dere ile kesilen kale surları geniş bir alanı kapsamaktadır. İçinde ordu barındırabilecek kadar büyüktür. Bu yönüyle İznik Kalesine çok benzemektedir. Kılıç Arslan'ın ilk kuşatması Doğu Anadolu'da genişleyen güçlü bir devlet haline gelen Danişmentlilerin güçlenmesine ve genişlemesine engel olmak amacıyla yapmıştır (1095)⁵². Kılıç Arslan'ın ikinci Malatya kuşatma-

⁴⁷ Turan, *Türkiye*, s. 103; Runciman, I, 145; Koca, *Türkiye Selçukluları*, s. 82.

⁴⁸ Runciman, I, 147.

⁴⁹ Haçlı liderlerinden Baudouin Urfa'da ilk haçlı devletini kurdu (1098 Bkz. Runciman, I, 166.) Yine Haçlılardan Norman reisi Bohemond Antakya'da haçlı prensliğini kurdular (bkz. Anna Komnena, s. 334; *Ebu'l-Ferec Tarihi*, II, s.339; Azimi, (yay. Ve çvr. Ali Sevim) Ankara 1988, s. 31; Runciman, I, a.g.e., 177-180; Koca, *Türkiye Selçukluları*, s. 84.) Princips unvanını aldı. Antakya'dan hemen sonra Godefroi de Bouillon "kutsal mezarın bekçisi" (Gardien du Saint Sepulre) sıfatıyla ilk Kudüs kralı oldu(1099) (bkz. Runciman, I, a.g.e., 145; Demirkent "Haçlı Seferleri", s. 656-657; G. Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi* (çev. F. İşıltan) Ankara 1986, s. 336.)

⁵⁰ Anna Komnena, 346; *Azimi Tarihi*, s. 33; Runciman, II, s. 17-25.

⁵¹ Eski Malatya kalesinin yapımına Roma İmparatoru Titus livius m.s.79 yılında başlamış, çalışmalar uzun süre devam etmiş, Bizans iö 775 imparatoru iustianus zamanında, 530-540 yıllarında tamamlanmıştır. Selçuklu sultanı II. kılıçaslan tarafından 1181-8217;de onarılmıştır. Alçak bir düzlükte yer alan kale dikdörtgene yakın beşgen bir plan düzeni gösteren kale günümüze harap bir durumda gelmiştir. Duvarları 20 m. yüksekliğinde kesme ve moloz taşla yapılmıştır. Kalenin koruma altına aldığı alan 2900 m.dir. bu alandaki surlar, kuzeyde 500 m. doğuda 850 m. güneyde de 750 m. batıda da 800 m. uzunluğundadır. Kale, kalıntılarının çok azı günümüze gelmiş, bu nedenle de kaynaklardan öğrenildiğine göre sur duvarları bazılarına göre 94, bazılarına göre de 95 burçla takviye edilmiştir. bunlardan kuzeyde 23, doğuda 24, güneyde 24 ve batıda da 23 burç ve kule bulunmaktadır. Kalenin dışa açılan 11 kapısı bulunmaktadır. Bu kapıların belli başlıları Meşak ile Pazar kapılarıdır. Kale içerisinde su sıkıntısı olmadığından, yanındaki dereyi yararlanmasından ötürü kale içerisinde sarnıç yapılmamıştır. Yalnızca kale içerisinde bulunan yapıların temel kalıntılarına yer yer rastlanmaktadır.(bkz. E. Honingmann, " Malatya, İA, VII, İstanbul 1972, s. 230-237; *Ebu'l-Ferec Tarihi*, II, 345.) "Daru'r-Rifa" (Saadet, mutluluk yeri) olarak anılmıştır

⁵² *Ebu'l-Ferec Tarihi*, II, s. 335;Urfalı Matheus, s. 187; Koca, *Türkiye Selçukluları* s. 71.

sını Danişmend Ahmed Gazi'nin Antakya Haçlı prensini esir etmesi⁵³ ve aldığı 100 bin dinarlık fidyeden pay vermemesi üzerine yaptığı yazılsa da İznik'i kaybetmesinden dolayı, burayı merkez edinmek düşüncesi içinde olduğunu söylememiz mümkündür. Kılıç Arslan Danişmendliler'den Malatya'yı aldı (1105). Yaptığı fetihlerde burayı merkez edindi. Doğu Anadolu'nun en güçlü devleti haline geldi. Urfa haçlı Kontluğu üzerine yürüdü (1106). Önüne büyük fırsat da doğdu. Büyük Selçuklu Devleti'nin Musul vâlisi Çökermiş, Büyük Selçuklu Sultanı Muhammed Tapar ile yaşadığı problemlerden dolayı Kılıç Arslan'a müracaat ederek yardım istedi⁵⁴. Malatya'yı merkez edinen Kılıç Arslan'a bu durum babasının yarım bıraktığı davânın devamı demekti. Hatta daha ötesine Büyük Selçuklu tahtına oturmak demekti⁵⁵. O, 1107 yılında Malatya'dan hareket etti. Musul'u aldı. Büyük Selçuklu Sultanı adına okunan hutbeyi kesti, kendi adına okutmaya başladı. Şehrin idaresini melik unvanıyla Şehinşah'a verdi. 6 bin kişilik süvariye şehri korumakla görevlendirildi.⁵⁶ Fakat I. Kılıç Arslan'da babasının kaderini yaşadı. Tutuş'un oğlu Halep Meliki Rıdvan, Artuk Beyin oğlu Mardin Emiri İl-Gazi'nin kuvvetlerine yenildi. Kılıç Arslan Habur nehrinde boğuldu. Cesedi Silvan'da (Meyyafarkin) defnedildi.⁵⁷ Kılıç Arslan'ın Şehinşah, Mesud, Arap ve Tuğrul adlarında dört oğlu vardı. Selçuklular fetret devri içine girdiği, büyük oğul Şehinşah dışında, diğer oğulları Anadolu'nun çeşitli yerlerine dağıldığı görülüyor. Büyük oğul Şehinşah (veya Melikşah) Emir Çavlı tarafından Musul'da tutsak edilip, Büyük Selçuklu Devleti'nin merkezine sevk edildi. En küçük oğul Tuğrul Arslan, Kılıç Arslan'ın başkent edindiği Malatya'da "Sultan" ilan edildi. Küçük oğulun annesi iktidari sağlamlaştırmak için çeşitli evliliklerde yaptı⁵⁸. Diğer iki oğlunun nerede oldukları hakkında pek fazla bilgi sahibi olmasak da Haçlıların önünden kaçan, Batı Anadolu'nun çeşitli yerlerine yerleşen Türkmen kütlelerinin yanında olduklarını söyleyebiliriz⁵⁹.

⁵³ *İbnü'l-Esir*, XI, s. 248; *Ebul Ferec Tarihi*, II, 342.

⁵⁴ *İbnü'l-Esir*, XI, 340-342; *Ebul Ferec Tarihi*, II, 345.

⁵⁵ *İbnü'l-Esir*, XI, 345.

⁵⁶ *İbnü'l-Esir*, XI, 343; *Ebul Ferec Tarihi*, II, 346 Münecimbaşı, *Câmiü'd-düvel Selçuklular Tarihi*, II, (yay. ve çev. A. Öngül) İzmir 2001, s. 11; Ahmed bin Mahmud, *Selçuk-nâme*, II, (hz. E. Merçil) İstanbul 1977, s. 147; Turan, *Türkiye*, s. 108; Koca, *Türkiye Selçukluları*, s. 92

⁵⁷ *İbnü'l-Esir*, XI, 344; *Ebul Ferec Tarihi*, II, 346 ; Münecimbaşı, II, s.9, 11; Urfalı Matheos, s. 231; Azimi Tarihi, s. 34; Ahmed bin Mahmud, II, s. 147; Sevim, *Suriye Selçukluları*, Ankara 1965, s. 41; Özaydın, *Sultan Muhammed Tapar Devri Selçuklu Tarihi*, Ankara 1990, s. 59-63; Koca, *Türkiye Selçukluları*, 93.

⁵⁸ *Ebul Ferec Tarihi*, II, 349-351; Yınanç "Belek" *İA*, İstanbul 1979, s. 468-473.

⁵⁹ Turan, *Türkiye*, s. 151.

E. I. Kılıç Arslan'ın Oğlu Şehinşah'ın Anadolu'ya Gelmesi Ve Uc Bölge- lerinin Oluşması

I. Kılıç Arslan'ın oğlu Şehinşah'ın Anadolu'ya gelişine kadar Kayseri hâkimi Kulan Arslan'ın oğlu olduğu söylenen Hasan Gazi'nin de çabalarıyla Türkmenleri Bizans'a karşı korumuşlardır. Mesut ve Arab'ın babalarının oluşturduğu Eskişehir, Akşehir, Konya, Ankara, savunma hattında buldukları, Mesud, Danişmentlilerin yardımıyla Akşehir, Konya hattında bulunduğu; Melik Arab'ın ise Ankara ve çevresinde bulunduğu Bizans'a karşı akınlar düzenlediklerini biliyoruz. Ancak bu Türkmenlerin belli bir merkezleri olmadığı İsfahan'da tutuklu bulunan büyük kardeş Şehinşah'ı beklediklerini söyleyebiliriz. Çünkü Türkmenler arasında eski Türk devlet geleneğine göre büyük kardeşin tahta en layık olduğu genel bir anane idi. Ankara'da bulunan Melik Arab'ın tahta geçebilecek kadar yetenekli birisi olduğu ancak Akşehir ve Konya'da bulunan Melik Mesut'un Danişmendli Emir Gazi'nin damadı olduğu için Danişmentliler tarafından desteklendiğinden daha şanslı olması göze çarpmakta idi⁶⁰.

İşte Konya'nın Selçuklular devlet merkezi olma sürecinin bu dönemde başladığı, bunun Kılıç Arslan'ın büyük oğlu Şehinşah kaçarak Anadolu'ya geldiği 1110 yılına kadar devam ettiğini söyleyebiliriz⁶¹. Şehinşah babasının merkez edinmeye çalıştığı Malatya'ya gitmesi imkansızdı. Çünkü orada küçük kardeşi Melik Tuğrul Arslan Sultan ilan edilmişti. Burası aynı zamanda Danişmentlilerin ve Artuklular'ın baskısı altındaydı. Anadolu'da gidebileceği en uygun yer Konya ve civarı idi. Bu bölgedeki Türkmenler büyük oğulun Anadolu'ya geldiğini duyunca onun etrafında toplandılar. Dağılmış Selçuklu teşkilatını toparladı. İç Anadolu'da, Konya merkez Selçuklu hâkimiyeti kuruldu. Hatta Şehinşah iktidarı önünde tehlike gördüğü kardeşleri Mesut ve Arab'ı tutuklayarak hapse koydu⁶². Ancak bir süre sonra her iki Şehzade de kaçtı. Mesut Danişmendli, Emir Gazi'nin damadı olduğundan Danişmendlilere sığındı. Melik Arap ise Ankara'ya kaçtı. Şehinşah'ın aynı zamanda Kayseri hâkimi Hasan Gazi'yi de öldürdüğünü biliyoruz⁶³. Şehinşah'ın Konya'ya yerleştiğini söyleyebiliriz. Şehirde tepe ve etrafındaki tahrip edilmiş surlar bulunmaktaydı. Şehrin esas savunması Bizans döneminin ünlü Kaballa kalesi, Selçuklu döneminde

⁶⁰ M. Kesik, *Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi, Sultan Mesud Dönemi(1116-1155)*, Ankara 2003, s. 23; Turan, *Türkiye*, s. 154.

⁶¹ Turan, *Türkiye*, s. 153-159;

⁶² *Ebul Ferec Tarihi*, II, 349; Koca, *Türkiye Selçukluları*, s. 99,

⁶³ Turan, *Türkiye*, s. 155.

Gevale olarak anılan, kale yapmaktaydı⁶⁴. Buraya hâkim olan rahatlıkla şehre hâkim olabilirdi⁶⁵. Konya'nın dış savunma hattı ise Akşehir idi.

Selçuklular Akşehir dışında İç Anadolu'nun Batısında bir Uc bölgesi oluşturdular. Çünkü karşılarında kendilerini Anadolu'dan atmak isteyen Bizans vardı. Bu hat önce Akşehir'den başladı, Ankara⁶⁶, Uluborlu⁶⁷, Honaz'a⁶⁸ kadar uzanan bir çizgi idi (Resim-11). Uluborlu ve Ankara meliklik merkezi, Denizli Honaz zamanla Uc bölgesinin önemli bir askerî merkezi olacaktır. Selçuklu Sultanları doğudan gelen Türk göçlerini Uc bölgesine yönlendirecekler, buralarda çok büyük bir nüfus yoğunluğu sağlanacaktır. Saltanat mücadelesinde Uc bölgesi Türkmenleri zaman içinde önemli rol oynayacaklardır. Bu bölgeler kaybe-

⁶⁴ Konya vilayetinin şehir merkezinden yaklaşık 10 km. batıda yar alan ikiz tepelerden doğuda olanına yöre halkı tarafından Takkeli dağ demektedir. (W. Ramsay, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, İstanbul 1960, s. 398.) Bizans dönemi kaynaklarında Kaballa söz edilmektedir. Türkler Konya'ya geldiklerinde Kaballa Gevale'ye çevrilerek kullanılmaya başlanmıştır. (bkz. H.Bahar Takkeli Dağ (Kevele Kalesi) ve Konya Bakımından Önemi", *S.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* Sa. 3 1994, s. 313.) Konyalı, Kevele adının Frig tanrıçası Kübel'den (Sibel) geldiğini yazar. (Konyalı, a.g.e., s. 165)

⁶⁵ Aksarayî, s. 230; Ahmet Eflaki, *Menakibü'l-Arifin*, II, (nşr. Tahsin Yazıcı) Ankara 1976, s. 979; İbn Bibi, I, T, s. 688.

⁶⁶ Şehri ilk defa alan Türk kumandanının kim olduğu bilinmiyor (bkz. Turan, *Türkiye*, s.105.) Ancak Anadolu Selçuklu Sultanı I. Kılıç Arslan'ın (1092-1107) oğullarından Melik Arab'ın Ankara ve havâlisine hakim olduğunu biliyoruz. Bu arada Ankara, Haçlı Seferi sırasında Raimond de Toulouse tarafından alındı. Haçlılarla İmparator Alexsios Komnenos arasında yapılan anlaşma uyarınca Ankara 1101 tarihinde Bizans İmparatorluğuna bırakılmıştı. Melik Arap burayı kısa süre sonra almış olmalıdır. Çünkü Emir Arap, Ankara ve çevresinde kardeşi Sultan Mesud'a ve Danişmendli Hükümdarı Emir Gazi'ye karşı mücadele etmiş, başarılar kazanmıştı. Danişmendli Emir Gazi, damadı Sultan Mesud ile beraber, 1127 tarihinde Melik Arab'ı bozguna uğratmışlar, Ankara'yı almışlardır. Emir Gazinin 1134'te ölümünden sonra yerine geçen oğlu Melik Muhammed devrinde de Danişmendli hakimiyetinde kalmışsa da henedan üyeleri arasında başlayan taht kavgalarından istifade eden Sultan Mesud Ankara ve çevresini 1142 tarihinde kesin olarak Anadolu Selçuklu topraklarına dahil etmiştir. II. Kılıç Arslan'ın Sultanlığı zamanında, oğullarından her birini bir şehre gönderdiğinde Ankara, Melik Muhiddin Mes'ûdşah'a verilmiş idi (bkz. M. Ali Hacıgökmen, "Ankara'da Ahi Hakimiyeti" *Türkler*, VI, Ankara 2002, s. 830-839.

⁶⁷ Uluborlu ilk dönem Bizans ile mücadele sahası olmuştur. Sultan Mesud'un ilk döneminde Bizans imparatoru İonnes Denizli ile beraber Uluborlu'yu alacaktır (1121). Bizans ile Selçuklular arasında el değiştirmiştir. II. Kılıç Arslan zamanında 1176 yılında yapılan Miryakefalon Savaşı ardından Uluborlu ve civarı 1182 yılında kesin olarak Selçuklu egemenliğine girmiştir. (bkz. Turan, *Türkiye*, s. 160-161; T. Baykara, *I. Gıyaseddin Keyhusrev (1164-1211) Gazi- Şehit*, Ankara 1997, s. 49

⁶⁸ Honaz 1069 yılında Afşin tarafından El-Basan'ı takip ederken Batı Anadolu'da Honaz dahil bir çok yeri almıştı. (Turan, *Türkiye*, s. 20), Denizli ve Honaz Bizans ve Selçuklu mücadele sahası olacaktır . I. Haçlı sefirinden sonra bu bölge Bizans tarafından alınsa da (1098) Uç bölgesi olarak kalır. 1176 Miryakefalon savaşından sonra Honaz tam bir askeri merkez olur. I. Gıyaseddin Keyhüsrev ile beraber bölgede Uç bölgesinden sorumlu emirleri görüyoruz. Bunların en önemlisi Eseddin Ayaz'dır. Baykara, *Keyhusrev*, s. 49; M. Ali Hacıgökmen " Türkiye Selçuklu Devlet Adamlarından Eseddin Ayaz" *S.Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sa. 27, Bahar 2010, s. 471-481

dildiğinde Konya batıdan saldırıya açık hale geliyordu. Nitekim öyle de olmuştur. Şehinşah'ın saltanatı döneminde Bizans imparatoru Alexios Türkleri Konya'dan atmak maksadıyla Akşehir'e kadar gelecektir⁶⁹. Sultan Mesut döneminde de İmparator Manuel Uluborlu ve Akşehir'i alacak ve Konya'yı kuşatacaktır (1146)⁷⁰. II. Kılıç Arslan döneminde Alman Haçlı orduları Konya'yı işgal edecektir⁷¹.

F. Konya'nın Başkent Olması ve Sebepleri

Mesud Danişmentlilerin yardımıyla kardeşi Şehinşah'ı ortadan kaldırır⁷². Artık Sultan Mesut dönemi ile beraber kaynaklarda Konya başkent olarak geçer. Haçlı tarihçisi Willermus Tyrensis ve Bizans tarihçileri⁷³ çoğu zaman "Selçuklu Sultanı Mesud" yerine "Konya Sultanı" ifadesini kullanır. Sultan Mesut'un uzun dönemi içinde (1116-1155) Konya vazgeçilmez bir başkent olacaktır. Konya'nın unvanı "Daru'l-mülk" tur artık. Camii ve saray onun döneminde yapılmaya başlanacaktır⁷⁴. Oğlu II. Kılıç Arslan döneminde Danişmendli toprakları ve Sivas ve Kayseri Selçuklu hâkimiyetine girecektir⁷⁵. Şimdi bunların sebeplerini görelim.

1. Geniş Bir Ovanın Ortasında ve Anadolu'nun Diğer Önemli Merkezlerine Yakın Olması

Geniş bir ovanın ortasında bulunması otlak olarak da elverişli olması Türk boylarının buraya yerleşmesini sağlamıştır. Sultan Mesut döneminde Türk boyları Konya'ya yerleşmeye başlayacak, oğlu II. Kılıç Arslan döneminde mahalleler oluşacaktır. Kılıç Arslan yeni gelen Türk nüfusu Konya'ya ve çevresine yerleştirmekteydi. Konya çevresinde AYTEKİN, GÜNDOĞDU, ARPAÇİMEN, KOZLUDERE Turgut gibi yerleşim yerleri bu dönemde kuruldu (Resim 4-5) ⁷⁶. Batı Anado-

⁶⁹ Bkz. Anna Komnena, s. 486-488.

⁷⁰ Bkz. 82-83. dipnot

⁷¹ Ekkehard Eickhof, *Friedrich Barbarossa Im Orient*, Tübingen, s. 131-136.

⁷² Eber Gölü civarında yapılan savaşta Şehinşah başarı kazanacakken kardeşi Melik Mesut'un Danişmentli ordusu ile üzerine geldiği haberi ile anlaşmak zorunda kaldı. Şahinşah kardeşi Mesud ve Danişmendli ordusuna Konya'yı bırakmak zorunda kaldı. Şehinşah kardeşi Mesut tarafından Iğın'da yakalandı. Yayının kirişiyle boğularak öldürüldü. Konya'da eşine teslim edildi (Bkz. Anna Komnena, s. 486-488. Konya'da ilk defnedilen Sultan, Şahinşah'tır.(bkz. Anna Komnena, s. 498,500) Konya'da ilk defnedilen Sultan, Şahinşah'tır.

⁷³ Ergin Ayan, *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği (1143-1163)*, Ankara 2009, s. 136, 72, 64, 65; Niketas Khoniates, *Historia*, (çvr. F. Işiltan), Ankara1995, s. 13,23

⁷⁴ Konyalı, *Konya Tarihi*, Konya 2001, s. 309; Turan, *Türkiye*, 194; Oktay Aslanapa, *Türk Sanatı II*, İstanbul 1973, s. 41

⁷⁵ *Ebul Ferec Tarihi*, II, 402-406; İbnu'l- Esir, XI; 258; Niketas, s.83; Kinnamos, (İonnes) *Historia*, (hz. İ. Demirkent), Ankara. 2001, s. 209.

⁷⁶ Turan, Altu-Apa vakfiyesi, *Bellekten*, 1947 / XI/42, 223, 235.

lu'da Bizans sınırında oluşturulan savunma hattına yani Uc bölgesine yakın olması Konya'nın merkez olmasında en önemli faktörler arasındadır.

2. Konya ve Çevresinin İklim ve Tabii Şartlar Bakımından Türklerin İsteklerine Uygun Olmasıdır

Bir diğer en önemli sebeplerden birisi de Konya ve çevresinin iklim ve tabii şartlar bakımından Türkler'in isteklerine uygun olmasıdır⁷⁷. Konya dört tarafı açık, geniş bir sahra olup, Türkler'in yaylak hayatına uygun yerlere de yakındır. Selçuklular döneminde rağbet gören Konya, Aksaray ve Karaman (Larende) birbirine çok benzeyen mekânlardır. Aksaray Sultan Mesut döneminden sonra askeri bir merkez olacaktır. Oğlu II. Kılıç Arslan Aksaray'a çok önem vermiştir. Burada kendisine bir saray inşa edecektir⁷⁸. Şehri cami medrese zaviye ve çarşı türünden medeni eserlerle donatmış, Azerbaycan'dan gaziler, alimler ve tüccarlar getirtip yerleştirmiş, Şehri ordugâh ve gaza üssü haline getirmiştir. Bundan dolayı Aksaray darü'z-zafer, darü'l-cihad, veya darü'l-ribat unvanları ile anılır⁷⁹. Bu iki şehir asında rekabet de vardır. I. Gıyaseddin Keyhüsrev sürgün hayatından gelip Konya'yı kuşattığında Aksaray onu destekleyecektir⁸⁰.

3. Konya'nın Merkez Olmasında Danışmentli Faktörü

Konya'nın merkez olmasında danışmentli faktörünü belirtmemiz gerekir. Buna tarihî zarurette diyebiliriz. Şehinşah Anadolu'ya döndüğünde babasının başkent edindiği Malatya'ya gelmesi mümkün değildi. O da Türkmenlerin yoğun olduğu Akşehir Konya bölgesine gelecektir. Orta Anadolu'nun önemli şehirleri olan Kayseri ve Sivas da Danışmentli egemenlik sahası içindedir. Kayseri'deki Kulan Arslan'ın oğlu Hasan Gazi ve oğlunun bu bölgede olması da bunda etkili olmuştur. Danışmentli toprakları Selçuklu hâkimiyetine girince Selçuklu Sultanların tercihleri de farklılaşmaya başlamıştır. Bu da II. Kılıç Arslan döneminde Danışmentli topraklarının Selçuklu topraklarına katılmasıyla olacaktır⁸¹.

⁷⁷ T. Baykara, *Türkiye Selçukluları Devrinde Konya*, Konya 1998, s. 12

⁷⁸ Kılıç Arslan adeta şehrin bir sembolü olan bu sarayı beyaz mermerden yaptırmıştır. Bundan dolayı şehre Ak-saray denmiştir. (Koca, *Türkiye Selçukluları*, s. 221)

⁷⁹ Aksarayî, s. 230; Ahmed bin Mahmud, s. 148; Anonim *Selçuk-name*, s. 25; Koca, *Türkiye Selçukluları*, s. 221.

⁸⁰ Selim Kaya, *I. Gıyaseddin Keyhüsrev ve II. Süleyman-şah Dönemi Selçuklu Tarihi (1192-1211)* Ankara 2006, s.119

⁸¹ Danışmentliler için bkz. S. Solmaz, *Danışmentliler Devleti ve Kültürel Mirasları*, (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi) Konya 2001.

G. Konya'nın Savunmaya Müsait Olmaması Selçuklu Sultanlarının Te reddüt Etmelerine Sebep Olmuştur

Tuncer Baykara ata ve hayvancılığa dayalı Türk hayatı hele Türk savaş taktiği için de savunulması ve gerektiğinde boşaltılması çok kolay olduğundan⁸² dolayı Selçukluların Konya'yı merkez edindiğini söyler. İlk dönemde Konya'nın Bizans saldırılarına açık olduğu dönemde, bu doğrudur. Hatta bundan dolayı yukarıda bahsettiğimiz Uc bölgesi oluşturulmuştur. Mesela Sultan Mesut'un Bizans İmparatoru Manuel'e karşı yaptığı savunma Türk savaş taktiğine en güzel örnektir(1146). Karşılıklı mektuplaşmalardan sonra Akşehir buluşma yeri olarak kabul edilir⁸³. Selçuklu askerleri Akşehir'de tutunamaz Konya'ya çekilir.⁸⁴ Sultan Mesut bütün birliklerini Konya önlerine toplar ve kuvvetlerini üçe ayırır, kuvvetlerinden birini Konya'yı savunmak üzere şehrin içine yerleştirir. Sultan Mesut kuvvetlerinin ikinci kısmını şehrin arkasına (güney batı) konuşturur. Üçüncü kısmını şehrin yan tarafına (batı) tepelerine yani Gevale kalesine ve ormanlık alana yerleştirir⁸⁵. Bizans İmparatoru Manuel şehri kuşattırken şehrin güney batısındaki Selçuklu kuvvetleri hücumlarla Bizans kuvvetlerini rahatsız etti. Ancak asıl darbeyi şehrin batısındaki kuvvetlerle vurdu. Buradaki kuvvetler Gevale kalesinden ormanlık alana çekildiler. Selçuklu kuvvetleri ormanlık alanda kayboldu. Bizans kuvvetlerine asıl darbe bu ormanlık alanda vuruldu. Konya şehrinin savunma zaafı II. Kılıç Arslan döneminde de kendini gösterdi. Yukarıda bahsedildiği gibi askeri merkez olarak Aksaray inşa edildi. Bundan dolayı Haçlılar rahatça Konya'yı alabileceklerdir. Selçuklu Meliklerinden Kutbettin Melikşah, Muhiddin Mesud ve Gıyaseddin Keyhüsrev'in başında bulunduğu Selçuklu kuvvetleri Akşehir ovasında yapılan savaşta başarılı olamadılar. Yeni mücadele hattı meydana getirmek için Konya'ya çekildiler⁸⁶. II. Kılıç Arslan Selçuklu ordusunu dağıttığı güçten düşürdüğü için, Alman Haçlı ordusuna karşı başarılı olamadı. Kılıç Arslan babası gibi ordusunu ayırdı. Sultan oğlu Melikşah ile Alaeddin tepesindeki köşkten şehri savunuyor, hendekleri ve surları aşmak isteyen haçlı kuvvetlerine karşı mücadele ederken, şehrin batı kısmında Gevale kalesinde savaşıyordu. Ancak şehir tahkim edilmediği gibi II. Kılıç Arslan Selçuklu ordusunu oğulları arasında dağıtarak zayıflatmıştı. Onun için Selçuklu ordusu Haçlılara karşı dayanamadı. Haçlılar surları ve hendekleri aşarak şehre girdi. Çarşı ve dükkanlar yağma edildi. Yağma beş gün

⁸² Baykara, *Konya*, s. 12

⁸³ Kinnamos, s. 36; Koca, *Türkiye Selçukluları* s. 127

⁸⁴ Niketas, s.36; Kinnamos, s. 36; Koca, *Türkiye Selçukluları*,s. 128

⁸⁵ Baykara, *Konya*, s.12.

⁸⁶ *İbnü'l-Esir*, XI, 52 ; Turan, *Türkiye*,s. 223

sürdü. Haçlılar beş gün Konya'da kaldı⁸⁷. Konya'nın savunma zafiyetini I. Gıyaseddin Keyhüsrev ilk saltanatı döneminde (1192-1196) kardeşi Rükneddin Süleymanşah'ın Konya kuşatmasında görüyoruz⁸⁸. Çok şüpheli bir sultan olan I.İzzeddin Keykavus'un ise idare merkezini Sivas'a taşıdığını biliyoruz.

H. Konya'nın Savunma Zaafiyetini Ortadan Kaldırma Çabaları

Konya'nın savunma zafiyetini ortadan kaldırabilmek için Sultan Mesud ile beraber tahkimat yapılmaya başlanmıştır. Bu tahkimat Alaeddin Keykubat dönemine kadar devam etmiştir. Sultan Mesud ve oğlu II. Kılıç Arslan döneminde yukarıda bahsettiğimiz şehir merkezinin kolayca alınması surların ne kadar zayıf olduğunu göstermektedir. Hatta I. Gıyaseddin Keyhüsrev ve Rükneddin Süleymanşah arasındaki mücadele şehre çok zarar vermişti. Süleymanşah'ın oğlu III. Kılıç Arslan'ın adını taşıyan 600h/1204m tarihli burç kitabesi inşaatın varlığını gösterir⁸⁹. Aynı zamanda şehir büyümüş küçük surların dışına taşmıştı. Kalenin kuzey tarafında Eflatun kilisesi camiye çevrilmiş, saray, medrese, mahalleler bu tarafa doğru büyümüşü. Güney tarafına Kiliseler ve Hristiyanlar vardı. Konya için asıl tehlike batıdan Gevale kalesi tarafından geliyordu. Alaeddin Keykubat büyük surları yapmadan bu tarafta da 610 h/1214m. tarihinde tahkimât yapılmıştı⁹⁰.

Alaeddin Keykubat dönemi ile beraber artık Konya surları ile Anadolu'nun en büyük şehridir (1220-1237) . Tahkimât yapmak için yöredeki Bizans kalıntılarından faydalanılmıştır. Alaeddin tepesi etrafındaki surlar ve hendek XIX. yüzyıla kadar varlığını devam ettirmiştir (Resim -5) ⁹¹. Alaeddin Keykubat dönemi ile beraber Konya gerçek bir başkent olmuştur. I.Aleddin Keykubat tahta geçince şehrin saldırılara karşı güvenliğini sağlamak amacıyla bütün emirlerini görevlendirerek şehrin etrafına muhkem bir sur inşa etmiştir. Kaynaklarda 140 emirin bu işte görev aldıklarını yazmaktadır⁹². Bu surların inşası için büyük harcamalar yapılmış ve çok sayıda sanatkar, mimar, mühendis istihdam edilmiş,⁹³ surların yüzlerce burç ve bedeni, şehre giriş ve çıkışı sağlayan ihtişamlı kapılar da yapılmıştır (resim-6) ⁹⁴. Kapı kemerleri gayet yüksek ve gösterişli idi.

⁸⁷ Anonim Selçuk-nâme,, s. 26; Runciman, III, 13; Turan, *Türkiye*, s. 13.

⁸⁸ Selim Kaya, *a.g.e.*, 44, 112; Baykara, *Gıyaseddin*, s. 15. Ekkehard Eickhof, *Friedrich Barbarossa*, s. 131-136.

⁸⁹ Konyalı, *a.g.e.*, s. 153; Baykara, *Konya*, s.21.

⁹⁰ Baykara, aynı yer.

⁹¹ Baykara, *Konya*, s. 18.

⁹² İbn Bibi, *I, T*, s. 253; trc., II, s.271.

⁹³ M. Bayram, " Anadolu Selçukluları Zamanında Konya'da Dinî ve Fikrî Hareketler, *Dünden Bugüne Konya'nın Birikimi*, Konya 1999, s. 4

⁹⁴ Baykara, *Konya*, s. 25.

Bu bölümlerde muhafız mahfilleri ve köşkler bulunuyordu. Sur duvarları muhtelif kabartma, resim ve heykellerle, yazılarla süslenmiştir. Dış surların dış çevresinde derin bir hendek vardır. Meram deresi ve sel suları bu hendeğe bağlanarak ikinci bir savunma hattı oluşturulmuştur. Hendeğin kapılara rastlayan bölümlerinde birer köprü bulunmaktaydı. Şehrin bu günkü Alaeddin Tepesi'ni çevreleyen yerde ise iç surları vardı. İç kale surları çok yüksek ve heybetli bir görünüşe sahipti. Surların üstüne yerleştirilen köşkler şehre nazır idi. Şehrin merkezinde birbirinden güzel camiler, mescitler, medreseler, hanikahlar, bedestenler, lüks evler, cadde ve sokaklar bulunuyordu. Şehrin sur dışında kalan kısımları bağlık bahçelik olup bu bahçeler arasında da mahalleler, bağ evleri, mescitler, medrese, tekke ve zaviyeler bulunmaktaydı. Ünsî "Şeh-name" sinde Selçuklular zamanında Konya'da 360 zaviye, 70 hanikah, 7 büyük cami, yıldız gibi şehre dağılmış 300 tane mescit bulunduğunu yazmaktadır⁹⁵. Keza Cuma namazı kılınan 7 adet büyük cami bulunduğuna göre ki bu camilerden 3 tanesi bu gün duruyor ve bu camilerde ikişer bin kişi namaz kıldığı hesabıyla gene de Konya'nın 45-50 bin nüfuslu bir şehir olduğu tahmin edilebilir⁹⁶.

Sonuç olarak Selçuklu Türkleri Anadolu'ya geldiklerinde ilk olarak Urfa ve Birecik yöresine gelmişler, fakat burada tutunacak güçleri olmadığından, Bizans'ın da zafiyetinden faydalanarak İznik'e kadar ilerlemişlerdir. Burası Türklerin yerleşimine çok müsait bir bölge idi. Ancak Haçlı seferleri sonucunda Selçuklu Türklerinin İznik'i bırakarak İç Anadolu'ya doğru çekildikleri kendilerine bir savunma hattı oluşturduklarını görüyoruz. Bu hat Akşehir ve Konya'dan başlıyordu. Uc bölgesi Uluborlu, Honaz, Ankara'ya uzanan hattı. I. Kılıç Arslan İç Anadolu'nun önemli şehirleri Danişmentlilerin elinde olmasından dolayı Malatya'yı merkez edindiğini görüyoruz. Ancak bu onun saltanatının ikinci döneminden ölümüne kadardır. Sultan Mesut ile başlayan dönemde Konya Selçukluların merkezi olsa da Selçuklu Sultanlarının savunma tereddütleri devam etmiştir. Bu durum I. Alaeddin Keykubat dönemine kadar devam etmiş, Sultan Alaeddin ile beraber, etrafını çevreleyen surlarla Anadolu'nun en müstahkem şehri olmuştur. ©

⁹⁵ A.g.e., nşr. M. Koman, *Konya* 1952, s. 2; Bayram, *a.g.m.*, s. 7.

⁹⁶ Baykara, *Konya*, s. 126, Baykara XIII. Yy. da 60. 000'i bulmuş olduğunu yazar.

KAYNAKLAR

- Akarsu, B. *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, Savaş Yay. 3. Baskı, Ankara, 1984.
- Aksarayî, *Müsameretü'l-Ahbar*, (yay. O. Turan), Ank. 1944
- Aksarayî, *Müsameretü'l-Ahbar* (trc. M. Öztürk) Ank 2000.
- Anhegger, R "İznik" *İA. , V/2*, Eskişehir 1988.
- Aslanapa, Oktay *Türk Sanatı II*, İstanbul 1973.
- Ateş, Ahmet Ahmet, "Yabgulular Meselesi", *Belleten*, XXIX, 115 (1965).
- Azimî, *Azimi Tarihi*, (yay. ve çev.) Ali Sevim) Ankara 1988.
- Anna Kommena, *Alexiad*, (*Malazgird Sonrası*), Çev. B. Umar, İstanbul 1996.
- Anonim Selçuk-nâme, *Anadolu Selçukluları Devleti Tarihi*, III, (yay. ve çev.F.N. Uzluk) Ankara 1952.
- Anhegger, R. "İznik" *İA. , V/2*, Eskişehir 1988.
- Ahmed bin Mahmud, *Selçuk-nâme*, II, (hz. E. Merçil) İstanbul 1977.
- Ayan, Ergin *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği (1143-1163)*, Ankara 2009.
- Bahar, Hasan "Takkeli Dağ (Kevele Kalesi) ve Konya Bakımından Önemi", *S.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sa. 3 1994.
- Baykara, Tuncer *Türkiye Selçukluları Devrinde Konya*, Konya 1998².
- Baykara, Tuncer I. Gıyaseddin Keyhusrev (1164-1211) Gazi- Şehit, Ankara 1997.
- Bayram, Mikail "Anadolu Selçukluları Zamanında Konya'da Dinî ve Fikrî Hareketler", *Dünden Bugüne Konya'nın Birikimi*, Konya 1999.
- Bolay, S. Hayri *Felsefi Doktrinler ve Terimleri Sözlüğü*, Akçağ Yay., 6.Baskı, Ankara,1996.
- Daver, Bülent *Siyaset Bilimine Giriş*, Kalite Matbaası, Dördüncü Baskı, Ankara, 1976.
- Demirkent, Işın Sultan I. Kılıç Arslan, Ankara 1996.
- Demirkent, Işın "Haçlı Seferleri ve Türkler" *Türkler*, VI, Ank. 2002.
- Dirimtekin, F. "Selçukların Anadolu'da Yerleşmelerini ve gelişmelerini sağlayan ikinci zafer" *Malazgirt Armağanı*, Ankara 1972.
- Dvornik, Francis *Konsiller Tarihi, İznik'ten II. Vatikan'a* (çev. Mehmet Aydın), Ankara 1990.

- Hacıgökmen, M. Ali “Ankara’da Ahi Hakimiyeti” *Türkler*, VI, Ankara 2002, s. 830-839.
- Hacıgökmen, M. Ali “Türkiye Selçuklu Devlet Adamlarından Esededdin Ayaz”, *S.Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sa. 27, Bahar 2010.
- Ebu’l-Ferec, *Ebu’l-Ferec Tarihi*, II, (çvr. Ö. Rıza Doğrul) Ankara 1950.
- Eflaki, A. *Menakibü’l-Arifin*, II, (nşr. Tahsin Yazıcı) Ankara 1976.
- Ergin, Muharrem *Orhun Abideleri*, İstanbul 1970.
- Eickhof, Ekkehard *Friedrich Barbarossa Im Orient*, Tübingen,
- Gordlevski, V. *Anadolu Selçuklu Tarihi*, (trc. A. Yaran) Ankara 1988.
- Honingmann, E. “Malatya, İA, VII, İstanbul 1972.
- İbnü’l-Cevzî, *Miratü’z-Zaman*, (yay. A. Sevim), Ankara 1968.
- İbnü’l-Esir, *el-Kamil f’t-tarih*, (Çev. A. Özyayın), XI, İst. 1987.
- İbnü’l-Esir *el-Kamil f’t-tarih*, IX, Kahire 1302.
- İbn Bibi, *El- Evâmirü’l- alaiyye fi’l-umuri’l- Alaiyye I*, Tıpkı Basım, (nşr. A. Erzi- N.Lugal) Ankara 1957.
- İbn Bibi, *El- Evâmirü’l- alaiyye fi’l-umuri’l- Alaiyye* (trc. M. Öztürk), I- Kültür Bakanlığı yay. Ankara 1996.
- İbn Kalanisi, *Zeyl Tarih-i Dimaşk*, (yay. Amedroz) Leiden 1908.
- Kaya, Selim *I. Gıyaseddin Keyhüsrev ve II. Süleyman-şah Dönemi Selçuklu Tarihi (1192-1211)* Ankara 2006.
- Kafesoğlu, İbrahim “Anadolu Selçuklu Devleti Hangi Tarihte Kuruldu” *İ.Ü. Tarih Enstitüsü Dergisi*, , 10-11/1982.
- Kafesoğlu, İbrahim *Selçuklu Tarihi*, İstanbul 1972.
- Koca, Salim, *Türkiye Selçukluları Tarihi (Malazgirt’ten Miryokefalon’a) (1071-1176)*, II, Çorum 2003.
- Koca, Salim, *Türk Kültürünün Temelleri*, Trabzon 2000.
- Köymen, M.A. *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi ,(Alp Arslan ve Zamanı)*, III, Ankara 1992.
- Köymen, M.A. *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi*, Ankara 1979.
- Köymen, M.A. *Tuğrul Bey ve Zamanı*, Ankara 1974.
- Köymen, M.A. “Süleyman-Şah ve Anadolu Selçuklu Devletinin Kuruluşu”, *Belleten* 57/218, (1993).
- Köymen, M.A. *Selçuklu Devri Türk Tarihi*, Ankara 1963.

- Köymen, M.A. “Süleymanşah ve Anadolu Selçuklu Devletinin Kuruluşu, *Belleten*, LVII/ 1993.
- Kesik, Muharrem *Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi, Sultan Mesud Dönemi (116-1155)*, Ankara 2003.
- Konyalı, İ. Hakkı *Konya Tarihi*, Konya 2001.
- Kinnamos, (İonnes) *Historia*, (hz. I. Demirkent), Ankara. 2001.
- Kurat, Akdes Nimet *Çaka Bey*, İzmir 1946.
- Laurent, J *Byzance et les Turs seldjouides dans L’Asie occidentale jusquen*, Paris 1913.
- Münevverbaşı, *Câmiü’-d-düvel Selçuklular Tarihi*, II, (yay. ve çev. A. Öngül) İzmir 2001.
- Niketas Khoniates, *Historia*, (çvr. F. Işıltan), Ankara1995.
- Orkun, H. N. *Eski Türk Yazıtları*, Ankara 1987.
- Ostrogorsky, O *Bizans Devleti Tarihi* (çev. F. Işıltan) Ankara 1986.
- Ögel, Bahaeddin *Türkler’de Devlet Anlayışı*, Ankara, 1982.
- Ögel, Bahaeddin *Türk Kültür Tarihine Giriş*, Ankara 1984.
- Ögel, Bahaeddin *Türkler’de Devlet Anlayışı*, Ankara, 1982.
- Özaydın, Abdulkerim *Sultan Mahammed Tapar Devri Selçuklu Tarihi*, Ankara 1990.
- Ravendi, *Rahatu’s-sudur*, (çev. A. Ateş), I, Ankara 1957.
- Reşideddin, *Camiüt-tevarih*, II, (Yay. A. Ateş), Ankara 1999.
- Rubruk , Wilhelm Von *Moğolların Büyük Hanına Seyahat 1253–1255*, (Çev: Ergin Ayan), İstanbul 2001.
- Runciman, Steven, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I-III, (çev. F. Işıltan) Ankara 1987.
- Ramsay, W. *Anadolu’nun Tarihi Coğrafyası*, İstanbul 1960.
- Ravendi, *Rahatu’s-sudur*, (çev. A. Ateş), I, Ankara 1957.
- Reşideddin, *Camiüt-tevarih*, II, (Yay. A. Ateş), Ankara 1999.
- Sevim, Ali *Suriye Selçukluları*, Ankara 1983.
- Streck, M. “Birecik” İA, II, İstanbul 1972.
- Schimmel, Annemarie, *Dinler Tarihine Giriş*, Ankara 1955.
- Solmaz, .Sefer *Danışmendliler Devleti ve Kültürel Mirasları*, ([Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü](#) Basılmamış Doktora Tezi) Konya 2001.
- Texier, Charles *Küçük Asya, Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi*, Çeviren: Ali Suat, I, Ankara 2002,

- Türk Dil Kurumu, *Derleme Sözlüğü*, VIII, Ankara 1975.
- Urfalı Mateos *Urfalı Mateos'un Vekayinamesi ve Papas Grigor'un Zeyli*, (çeviren: Hrant D. Andreasyon) Ankara 1987
- Ünsi *Selçuk Şehnamesi*, nşr. M. Koman, Konya 1952.
- Turan, Osman *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 1971.
- Turan, Osman *Altı-apa vakfiyesi*, *Belleten*, 1947/ XI/42.
- Turan, Osman *Tarihi Türk İslam Medeniyeti*, Ankara, 1965.
- Texier, Charles *Küçük Asya, Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi*, (Çev. Ali Suat), I, Ankara 2002.
- Türk Dil Kurumu *Derleme Sözlüğü*, VIII, Ankara 1975.
- Togan, Z.V. *Umumi Türk Tarihine Giriş*, İstanbul 1946.
- Yaldız, Alparslan *Konsillerin Hıristiyanlık Tarihindeki Yeri ve İznik Konsili*, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Cilt: 12, Sayı:2*, 2003.
- Yınanç, M.H. *Türkiye Tarihi, Selçuklu Tarihi, Sel. Dev. Anadolu'nun fethi*, İstanbul 1944.
- Yınanç, M.H. *"Belek" İA, II*, İstanbul 1979.

Resim-1

İzник'in Genel Görünümü

Resim-2

1880 Yılı İznik Surları Lefke Kapı

Resim-3

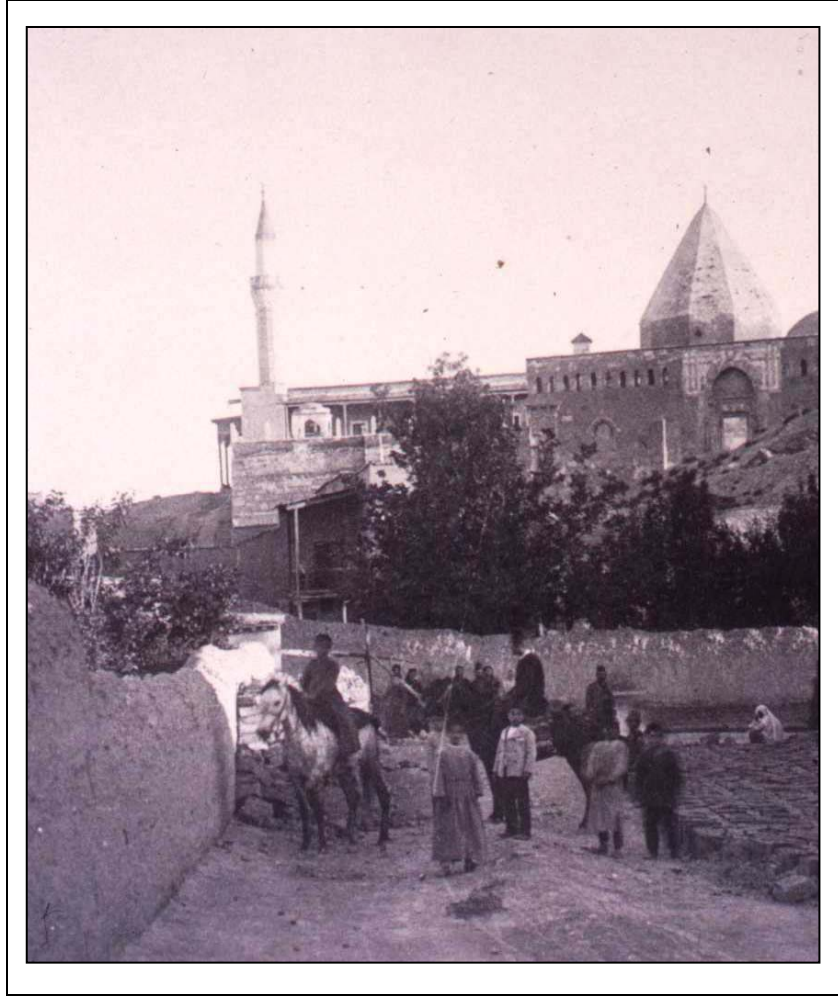
1880 Yılı İznik Surları Güneyden Görüntüsü

Resim-4

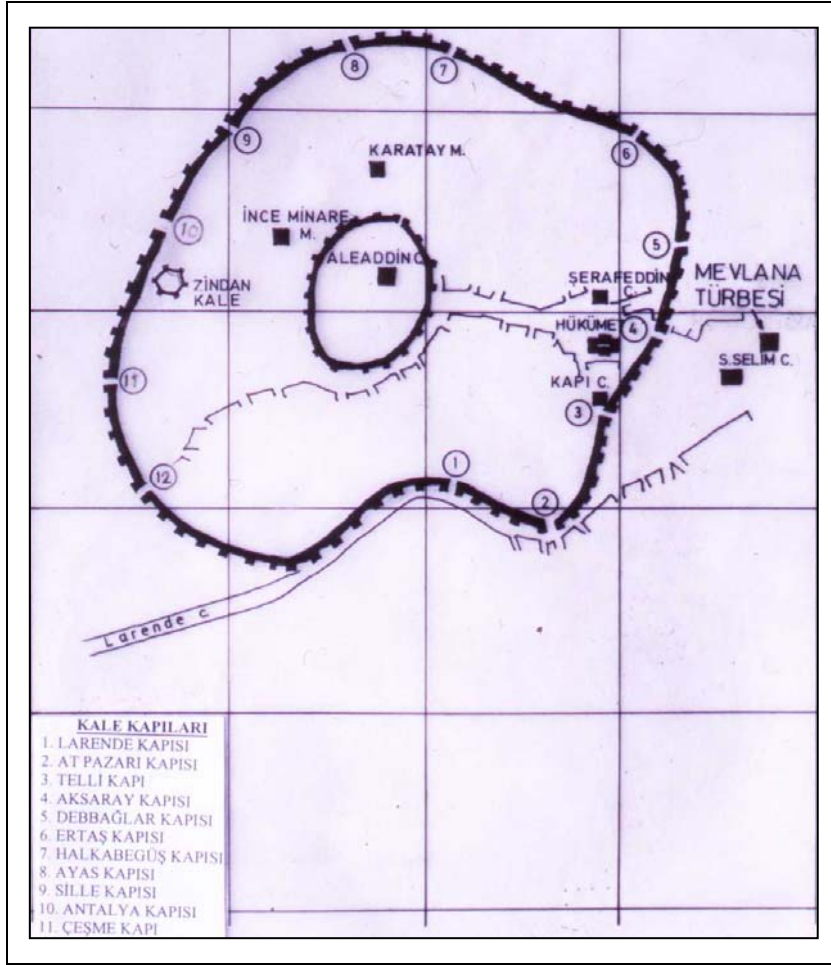
Konyaşehri ve Alaeddin Tepesi

Resim-5

19. yy. kadar gelen Alaeddin tepesi etrafındaki hendek

Resim-6

Konya kale kapıları

Resim-7

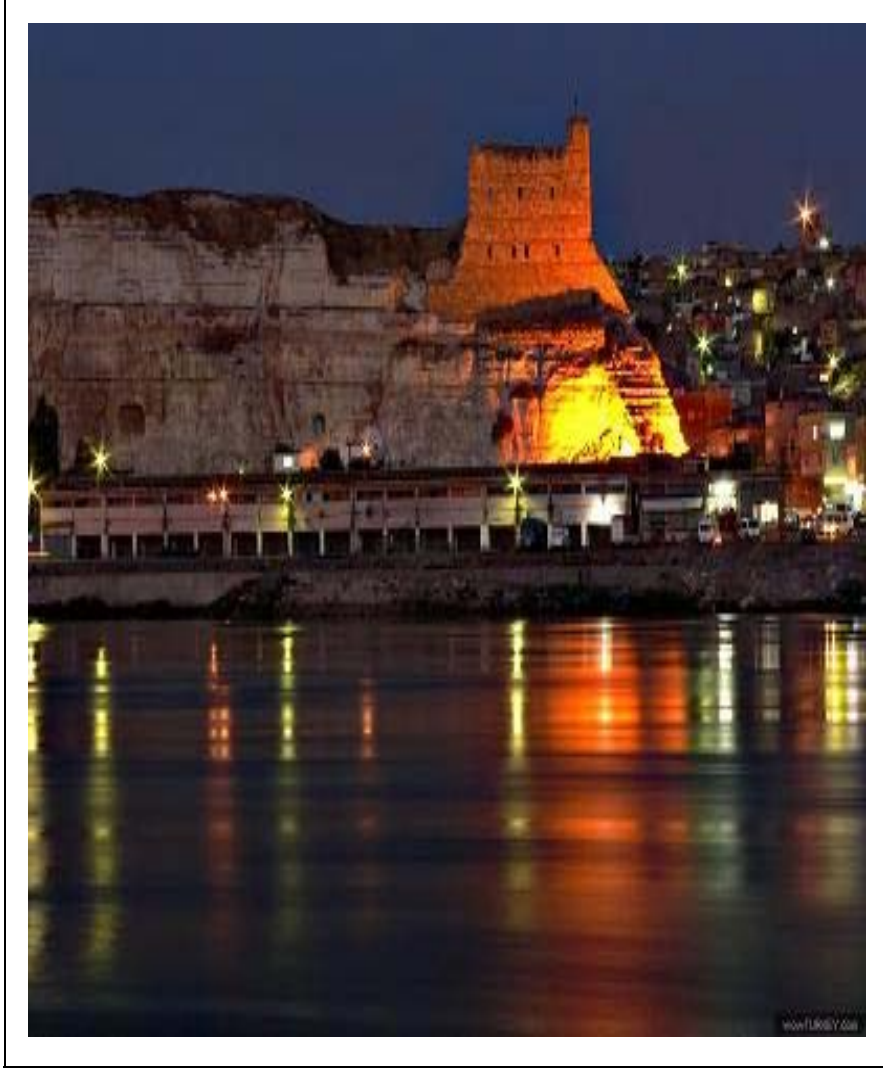
Eski Malatya Kalesi Surları

Resim-8

Eski Malatya Kalesi Surları

Resim-9

Fırat Nehri kenarında yükselen doğal kayalık tepe üzerine kurulmuş olan
Birecik iç Kalesi

Resim-10

Birecik kalesi- 1890.

Resim- 11

